

HAFIZA YÜRÜYÜŞLERİ

24 Nisan 1915

Ermeni Aydınların Sürgünü

İstanbul Kurtuluş - Feriköy

Hrant Dink Vakfı

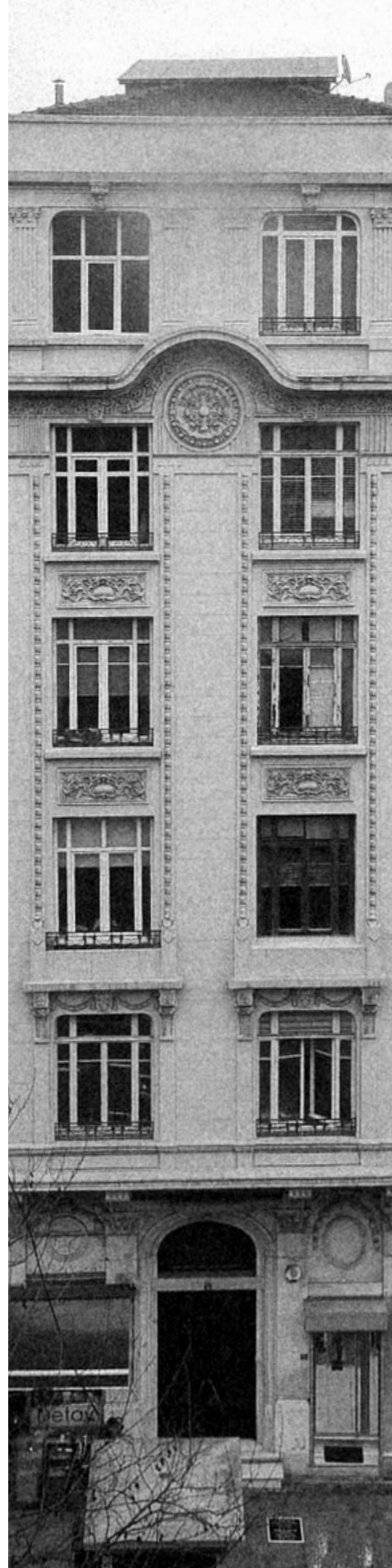
19 Ocak 2007'de genel yayın yönetmenliğini yaptığı *Agos* gazetesinin önünde öldürülmesinin ardından, Hrant Dink'in hayallerini yaşatmak için kurulan Hrant Dink Vakfı, diyalog ve barış kültürünü geliştirerek ayrımcılıktan uzak, insan haklarına saygılı, adil ve özgür bir toplum idealini hedefler. Vakıf, çalışmalarının merkezine aldığı geçmişle yüzleşme ve hafızayı canlandırma misyonuyla, sessizleştirilmiş hikâyeleri görünür kılarak ortak bir geleceğin inşasına katkı sunmayı amaçlar.

23,5 Hafıza Yürüyüşleri

23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı, Hrant Dink'in öldürüldüğü yerde, evrensel değerlere olan inancıyla, geçmişi hatırlarken geleceğe dair söz söyleyen, empati ve karşılıklı anlayışı teşvik eden bir diyalog platformu oluşturmak amacıyla kuruldu ve ziyaretçilerine kapılarını açtı. **23,5 Hafıza Yürüyüşleri** serisi bu mekânın ve amacın uzantısı olarak herkesi geçmişe tanıklık etmeye, şehrin çok katmanlı hafızasının izini birlikte sürmeye davet ediyor.

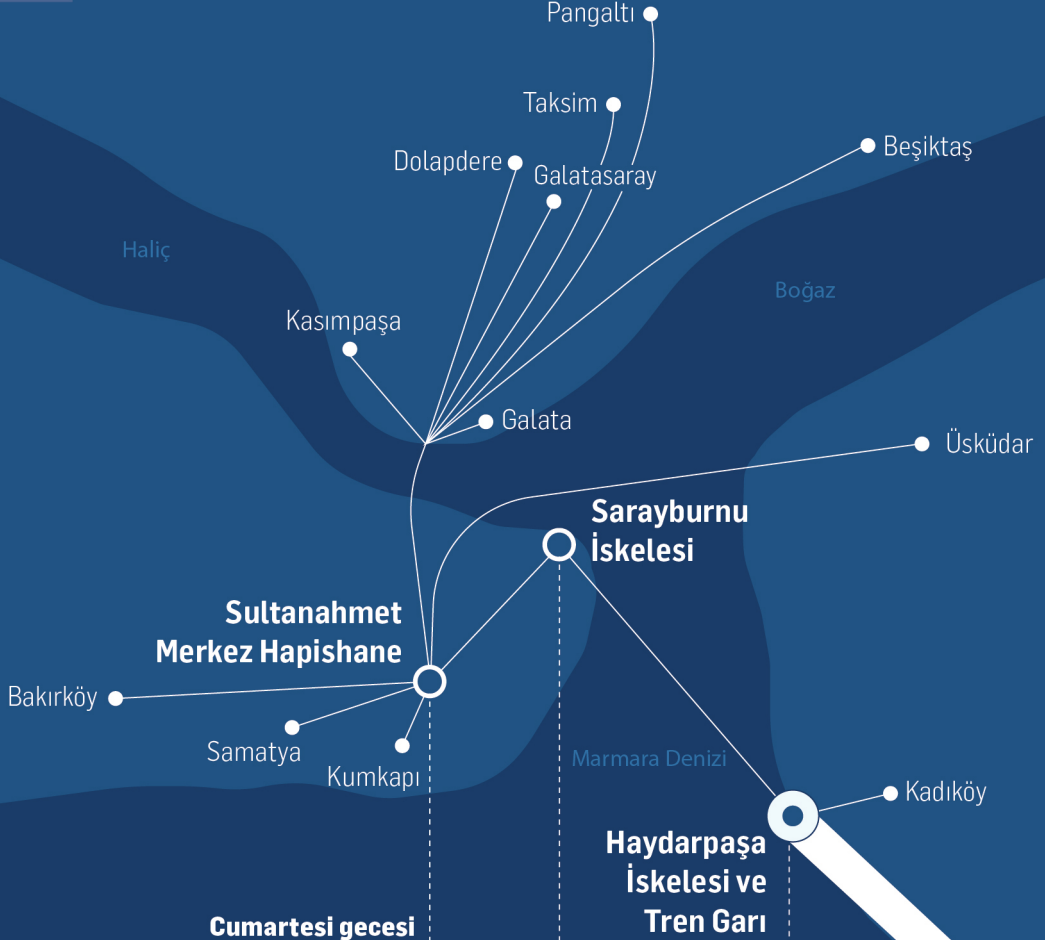
23,5 Hafıza Mekânı, Hrant Dink'in hayatı ve mücadelesine, *Agos* gazetesinin hikâyesine, cinayete giden sürece ve sonrasına ışık tutarken aynı zamanda azınlık hakları, insan hakları ve demokratikleşme bağlamında yakın Türkiye tarihine de bir bakış fırsatı sunuyor. **23,5** sergiler ve çeşitli etkinlikler aracılığıyla Türkiye'nin toplumsal hafızası üzerine düşünmek ve diyalog kurmak için de bir alan yaratıyor. **23,5 Hafıza Yürüyüşleri** serisinin başlangıcını, 24 Nisan 1915'te İstanbul'da tutuklanarak sürgüne gönderilen ve büyük bir bölümü öldürülen Ermeni aydınların hikâyelerine odaklanan hafıza turları oluşturuyor. İlk olarak 2024 yılında Nesim Ovadya İzrail'in yürütücülüğünde, kendisinin kaleme aldığı *24 Nisan 1915: İstanbul, Çankırı, Ayaş, Ankara* (İletişim, 2013) kitabı temel alınarak yapılan bu turlardan ilhamla Vakıf, bu etkinlikleri kalıcı bir programa dönüştürüyor. Bu program hazırlanırken, İzrail'in çalışmasının yanında, yeniden Osmanlıcadan Türkçeye çevrilen, Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü'nün hazırladığı ve İstanbul'da tutuklanacak aydınların listelendiği Osmanlı Arşivi belgesinden de (BOA, DH. EUM. 2. Şb. 67/31, 14 Eylül 1920) yararlanılmıştır. Bu yürüyüşler, aydınların evlerinin önünde durarak, onların hikâyelerini ve kentin/toplumun belleğindeki yerlerini yeniden hatırlamayı, sessizleştirilmiş bir geçmişle diyalog kurmayı amaçlıyor.

Agos'un eski ofisinin, bugün 23,5 Hafıza Mekânı'nın bulunduğu Sebat Apartmanı. (Fotoğraf: Deniz Ezgi Sürek)

24 Nisan 1915 Ermeni Aydınların Sürgünü

● Karakollar

Cumartesi gecesi 24 Nisan 1915

Cumartesi akşamüstünden Pazar sabahına kadar İstanbul'dan 197 Ermeni aydını tutuklanarak Merkez Hapishane'ye götürüldü.

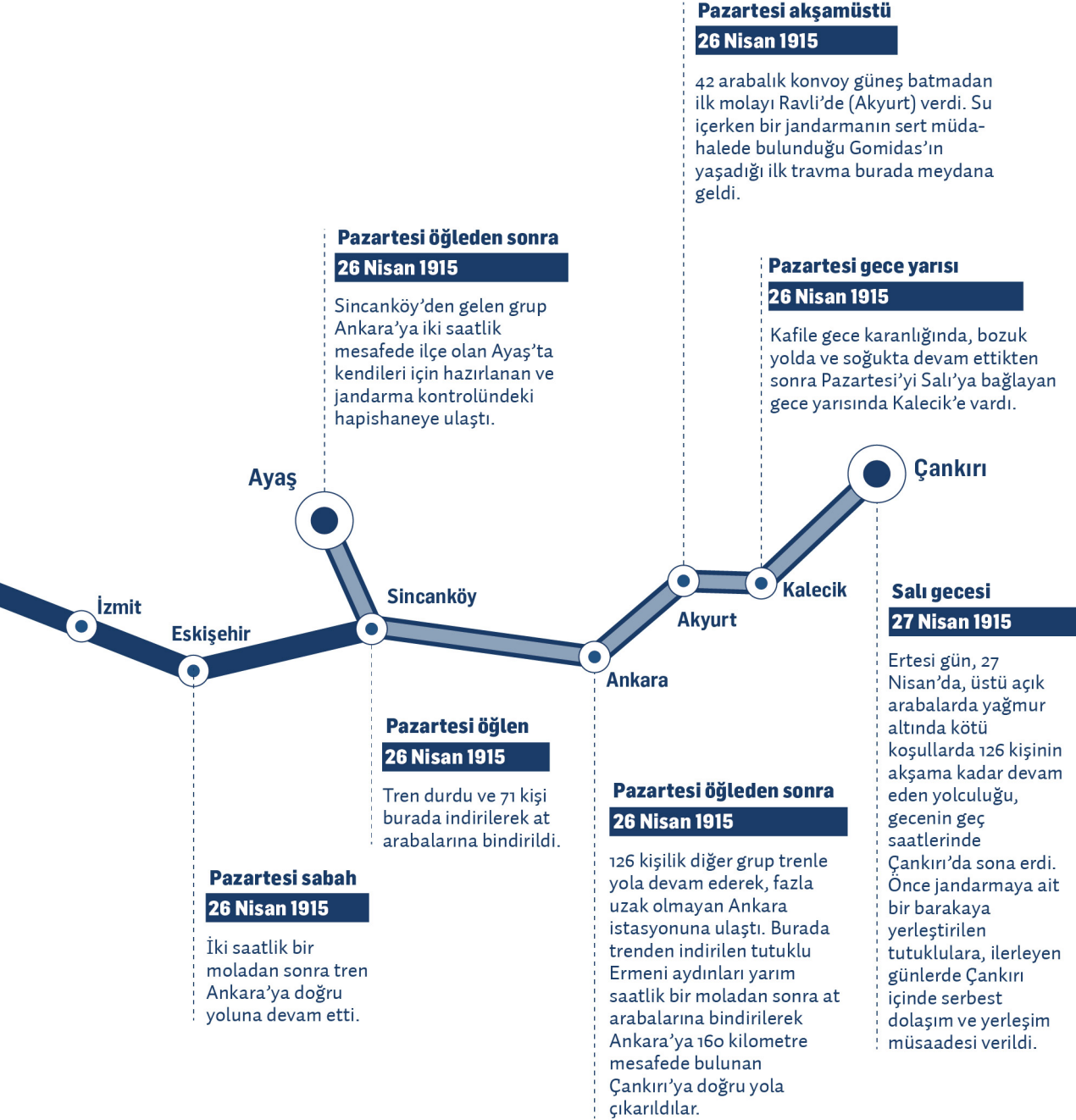
Pazar akşamüstü 25 Nisan 1915

Siyasi ve örgütlü olduğu varsayılan 71 kişi otobüslerle ve durumları daha hafif olduğu kabul edilen 126 kişi yürüyerek iki grup hâlinde Sarayburnu Vapur İskelesi'ne götürüldü.

Pazar akşamı 25 Nisan 1915

Sarayburnu'ndan vapura bindirilen Ermeni aydınları Haydarpaşa'ya götürülerek hazır ve boş olarak bekletilen trene bindirildiler. Birkaç saatlik beklemeden sonra tren Anadolu'ya doğru hareket etti.

24 Nisan 1915 Ermeni Aydınların Sürgünü

24 Nisan 1915'te tutuklanan 197 kişi, sonraki günlerde gelenlerle 250'yi buldu. İstanbul'un Ermeni aydınlarının tutuklanması süreci Ağustos ayının sonunda tamamlandı. Ayaş'a götürülen 92 Ermeni aydınından 75'i, Çankırı'ya götürülen 158 Ermeni aydınından 99'u hayatını kaybetti. Toplamda 250 Ermeni aydınından 174'ü öldürüldü, 76'sı sağ kurtulabildi.

Kurtuluş - Feriköy

Kurtuluş, eski adıyla Tatavla, İstanbul'un Şişli ilçesinde yer alan, yaklaşık dört buçuk yüzyıllık geçmişiyle kentin en eski yerleşimlerinden biridir. Şişli'nin ilk iskân edilen bölgesi olan Tatavla, Aya Dimitri Rum Kilisesi'nin çevresinde şekillenen canlı bir mahalle dokusuna sahipti. Bugün Pangaltı'dan Kurtuluş'a uzanan yolun son durağı olan bu bölge, 1929'daki büyük yangından sonra "Kurtuluş" adını almıştı.

Semtin eski adı, Rumca "beygir ahır" anlamına gelen *tavla* kelimesinden türemişti. Bu ad, bölgenin kuruluş öyküsünü de içinde barındırıyordu. Osmanlı donanmasının ünlü komutanı Barbaros Hayreddin Paşa, Ege ve Akdeniz'den, özellikle Sakız Adası'ndan gemi yapımında çalıştırılmak üzere 10 bini aşkın Rum esiri getirmişti. Gemi yapımında büyük ustalıklarıyla tanınan bu esirler, Kasımpaşa tersanelerinde çalıştıktan sonra Tatavla'da iskâna tabi tutulmuştu. Böylece semtin tarihi bu yerleşimle başlamıştı.

18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Tatavla, 20 bin kişilik nüfusuyla neredeyse bütünüyle Rumlardan oluşuyordu. Tatavla'ya yabancıların girmesi istenmiyor ve 1884 yılında yürürlüğe giren özel bir yönetmelikle idare ediliyordu. Zamanla Rum nüfusa Ermeniler ve Yahudiler de katıldı, mahalle çokkültürlü bir yapıya büründü. 1913 tarihli *Annuaire Oriental* (Şark Ticaret Yıllığı) kayıtlarına göre, Hamam Sokak'ta, yani bugünkü Ergenekon Caddesi'nde yer alan 65 birimin 24'ü Ermenilere, 14'ü Rumlara, 23'ü Levantenlere, 4'ü ise Türklere aitti.

1929 yangını Tatavla'nın 207 binasını kül etmişti. Yangından sonra Cumhuriyet yönetimi, semti "Kurtuluş" adıyla yeniden adlandırdı. Bu süreçte birçok sokak ve cadde ismi değiştirildi; bazıları yalnızca Türkçeleştirilirken, bazıları milliyetçi çağrışımlar taşıyordu. Örneğin, Ermeni Kilise Sokağı "Fırın Sokak", Aya Tanaş "Yeni Alem", Moskof Kilise "Dershane", Hristodolu "Ekşi Nar", Kasımpaşa "Bozkurt", Hamam Sokağı ise "Ergenekon" adını aldı. Bu isim değişiklikleri, dönemin toplumsal ikliminde gayrimüslim varlığının silinmesine yönelik bir zihniyetin izlerini taşıyordu.

1955'teki 6-7 Eylül Olayları, Kurtuluş'ta da derin izler bıraktı. Gayrimüslimlerin ev ve dükkânlarına yönelik saldırılar sonrasında semtin nüfus yapısı büyük ölçüde değişti, Rum ve Ermeni nüfus yıllar içinde azaldı. Bugün Kurtuluş ve Feriköy, hem tarihsel hem kültürel açıdan iç içe geçmiş iki bölge olarak, İstanbul'un çok katmanlı hafızasında önemli bir yer tutmayı sürdürüyor.

DURAKLAR

- 1 Isdepan S. Kürkçüyan
- 2 Vramşabuh Arabyan
- 3 Keğam Parseğyan
- 4 Baruyr Arzumanyan
- 5 Mıgırdiç Isdepanyan (Tavatyan)
- 6 Şavarş Krisyan
- 7 Varteres Atanasyan
- 8 Samuel Tomacanyan
- 9 Der Vartan Kahana Karagözyan
- 10 Krikor Agopof

- Konumu kesin olan noktalar
- Konumu tahmini olan noktalar

Anarad Hıçutyun Binası
Hrant Dink Vakfı

Isdepan S. Kürkçüyan

01

Babiali'de *Yeprad* (Fırat) Ajansı'nın sahibi, kitapçı ve yayıncı Isdepan S. Kürkçüyan, 24 Nisan 1915 gecesini Pangaltı'da, **Dolapdere Caddesi üzerindeki 5 numaralı evinden** alınarak Sultanahmet'teki Merkez Hapishane'ye götürüldü. Eğinli (Agn, günümüzde Kemaliye) olan Kürkçüyan, Osmanlı basın hayatının kalbi sayılan Babiali'de yayınevi işleten genç ve tanınmış bir entelektüeldi.

Aynı zamanda Ermeni Devrimci Federasyonu (Taşnaktsutyun) üyesi olan Kürkçüyan, dönemin politik ikliminde açık bir hedef hâline gelmişti. Tutuklama operasyonu başladığında adı, ilk tutuklananlar arasındaydı. Yazar Yervant Odyan, o gece tutuklandığını duyduğu isimler arasında "kitapçı Isdepan Kürkçüyan"ın da geçtiğini anılarında aktarır.

Tutuklandığında henüz 28 yaşında olan Isdepan Kürkçüyan, siyasi kimliği nedeniyle daha ağır koşullara sahip olan Ayaş Hapishanesi'ne gönderildi. Buraya götürüldükten sonra kendisinden bir daha haber alınamadı.

Vramşabuh Arabyan

02

Malkara doğumlu tüfek ustası Vramşabuh Arabyan, 24 Nisan 1915 gecesini **Beyoğlu Dolapdere'deki Korukadın Apartmanı'ndaki evinden** alınarak tutuklandı.

Henüz 20 yaşındayken Taşnaktsutyun partisine katılıp Bulgaristan'a geçen Arabyan, 1908'de Meşrutiyet'in ilanı üzerine, diğer pek çok Ermeni devrimci gibi İstanbul'a döndü. Bir yıl sonra, silah uzmanı olarak Osmanlı ordusunda görev yaptı. Bir dönem partisi tarafından Yemen'in Sana şehrine gönderildi. Burada bulunduğu süre boyunca "Vram" takma adıyla Taşnaktsutyun'un yayın organı olan *Azadamard* (Özgürlük Mücadelesi) gazetesine yazılar yazdı.

1915 yılında İstanbul'a dönen Arabyan, Osmanlı ordusundaki hizmetine rağmen, siyasi geçmişi nedeniyle hedef oldu. 24 Nisan'da tutuklandıktan sonra, Ayaş hapishanesine gönderildi ve Ankara yakınlarında öldürüldü.

Vramşabuh Arabyan. (Teotig, Huşartsan: *Abiril Dasnimegi*, O. Arzuman, 1919, s. 38)

Bugün Sefa Meydanı Çeşmesi olarak da bilinen, Sultan 3. Selim'in annesi Mihrîşah Sultan tarafından 1799'da yaptırılan Mesaxori (Orta Köy) Çeşmesi. (Melisinos Hristodulu, *Tatavla Tarihi*, istos Yayınevi, 2013)

Feriköy Karakolu. (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Fotoğraf Koleksiyonu)

Keğam Parseğyan

03

1882 İstanbul Gedikpaşa doğumlu eğitimci, yazar ve *Azadamard* gazetesi editörü Keğam Parseğyan, 24 Nisan 1915 gecesi Pangaltı **Dolapdere Caddesi'ndeki evinden** alındı. Getronagan Okulu'ndan mezun olduktan sonra Paris'e giderek bir yıl boyunca toplumsal ve siyasal bilimler dersleri aldı. İstanbul'a döndükten sonra çeşitli dergi ve gazetelerde ilk edebi denemelerini yayımladı, kısa sürede *Surhantağ* (Ulak) ve *Azadamard* gibi günlük gazetelerde köşe yazarlığı ve editörlük yaptı. Henüz 22 yaşındayken, dönemin önde gelen edebiyatçıları Hagop Oşagan ve Gostan Zaryan ile birlikte Ermeni edebiyatında simbolist akımın öncüsü olan *Mehyan* (Tapınak) dergisini kurdu.

Balkanlarda bulunduğu sırada Birinci Dünya Savaşı başlayınca, Avrupa'da güvende olmasına rağmen sorumluluk duygusuyla gönüllü olarak İstanbul'a döndü. 24 Nisan'da tutuklanmasının ardından, arkadaşlarının anılarında umutsuzlukla çevrili bir sessizlik içinde olduğu ifade edilmişti. Onu tanıyanlar, İttihat ve Terakki'nin aydınlara yönelik kara listeler hazırladığını önceden bildiğini ve yaklaşan felaketi de önceden hissetmiş olduğunu anlatmıştı. Aram Andonyan, kendisinden şu sözlerle bahseder:

Daha tutuklanmadan bile Keğam Parseğyan tam bir karamsarlık içindeydi. İstanbul'un farklı mahallelerinde listeler hazırlandığını, şehirdeki resmi dairelerde adreslerin onaylandığını biliyordu. Sadece tutuklanacağı değil ama trajik bir sonu olacağı içine doğmuştu. Arkadaşları arasında gün boyu en umutsuz olan ve ağzını bıçak açmayan kişi oydu.

Parseğyan, 24 Nisan'da tutuklandıktan sonra Ayaş Hapishanesi'ne gönderildi. Temmuz 1915 sonlarındaysa 30 kişilik bir grupla hapishaneden alındı ve Ankara yakınlarındaki Elmadağ'da bulunan bir vadide katledildi.

Pangaltı Dolapdere Caddesi.
(Fotograf: Can Candan)

Keğam Parseğyan.
(Teotig, *Huşartsan*, s. 26)

Baruyr Arzumanyan

04

1878'de Arapkir'de doğan Baruyr Arzumanyan, 24 Nisan 1915 gecesini Şişli **Bozkurt Mahallesi'nde, o dönemde Eşref, bugün ise Eşref Efendi Sokak olarak bilinen yerdeki 32 numaralı (bugün 30-32 numaralı Seval Apartmanı)** evinden alındı. Erzincan'daki Yeğnikyan Okulu'nda eğitim gördükten sonra İstanbul'a yerleşen Arzumanyan, Tahtakale'deki Asmaaltı Camlı Han'da manifatura, çinko ve hırdavat komisyonculuğu yaparak ticari hayata atıldı.

Arzumanyan'ın kaderini belirleyen süreç, 24 Nisan'dan çok daha önce başlamıştı. Adı, İstanbul Emniyeti'nin kayıtlarına bir silah kaçakçısı olarak geçmişti. Bunun nedeni, daha sonra 15 Haziran 1915'te idam edilen 20 Hıncak üyesinden biri olan Mıgırdiç Yeretsyan'a silah tedarik ettiği iddiasıydı. Bu suçlamayla Divan-ı Harp'te defalarca sorgulandı.

Tutuklanmasının ardından Çankırı'ya gönderildi ve burada yaklaşık dört ay tutuldu. Dâhiliye Nezareti'nin 4 Ağustos tarihli emriyle, Der Zor'a gönderilmesi kararlaştırılan 24 kişilik ikinci kafileye dâhil edildi. Kafile 19 Ağustos'ta Çankırı'dan yola çıktı; Baruyr Arzumanyan 24 Ağustos'tan sonra Ankara yakınlarındaki Elmadağ'da öldürüldü.

Eşref Efendi Sokak'taki 32 numaralı (bugün 30-32 numaralı Seval Apartmanı). (Fotoğraf: Can Candan)

Mıgırdiç İsdepanyan (Tavatyan)

05

1864 Nukhi (Kafkasya) doğumlu tüccar Mıgırdiç İsdepanyan (Tavatyan), 24 Nisan 1915 gecesini Feriköy'de, **Baruthane Caddesi'ndeki 46 numaralı (bugünkü 34 numaralı İskender Apartmanı)** evinden alındı. Genç yaşta Taşnaktsutyun partisi saflarına katılan İsdepanyan, 1905'teki Ermeni-Tatar çatışmalarında yer aldıktan sonra hakkında başlatılan takibat nedeniyle İran'a geçmiş ve Enzel'e yerleşmişti.

Ancak, İran'daki iç karışıklıklar ve Rusya'nın müdahalesi, Rusya'yı destekleyen Ermenilerin takibata uğramasına yol açınca, İsdepanyan 1911'de İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Şişli'de Neptün adlı bir Rus limonata-gazoz fabrikası kurarak ticari hayatını sürdürdü.

24 Nisan'da tutuklandıktan sonra Çankırı'ya gönderildi. İran vatandaşı olması nedeniyle sınır dışı edilmesi gerekirken, diğer Ermeni tutuklularla aynı muameleye tabi tutuldu. Dâhiliye Nezareti'nin 4 Ağustos tarihli emriyle Der Zor'a gönderilmesi kararlaştırılan 24 kişilik ikinci kafileye dâhil edildi. Kafile 19 Ağustos'ta Çankırı'dan Ankara'ya doğru yola çıktı; İsdepanyan 24 Ağustos'tan sonra Ankara yakınlarındaki Elmadağ'da öldürüldü.

Öldürülmesinden aylar sonra 17 Ekim 1915'te, Dâhiliye Nezareti İran'a sınır dışı edilmek üzere İstanbul'a iadesini istediğinde artık hayatta değildi. Ankara Vilayeti, Mıgırdiç Isdepanyan'ın kente geldiğine dair bir malumat olmadığı cevabını verdi.

Şavarş Krisyan

06

1886 Beşiktaş doğumlu spor eğitimcisi, yazar ve gazeteci Şavarş Krisyan, 24 Nisan 1915 gecesi Şişli'de, o zamanki adıyla Kasımpaşa, günümüzde **Bozkurt Caddesi'ndeki 30 numaralı (bugünkü Alin Apartmanı)** evinden alındı.

İstanbul, Paris ve Londra'da gördüğü kapsamlı eğitimin ardından beden eğitimciliği diplomasıyla 1911'de İstanbul'a dönen Krisyan, Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk spor dergisi olan Ermenice aylık *Marmnamarz*'ı (Beden Eğitimi) yayımlamaya başladı. Modern spor kültürünün Osmanlı Ermenileri arasında yayılması için çalıştı, spor kulüplerinin kurulmasını teşvik etti ve 1 Mayıs 1911'de ilk Ermeni Olimpiyat Oyunları'nı düzenledi.

Krisyan'ın çabaları, Ermeni toplumunun sınırlarını aşarak Osmanlı Devleti'nin uluslararası temsiline de katkı sağladı. 1912 Stokholm Olimpiyatları'na onun girişimiyle iki Ermeni sporcu, Vahram Papazyan ve Mıgırdiç Mıgıryan, Osmanlı Devleti adına katıldı. Osmanlı Devleti Olimpiyat Komitesi'ni temsilen Stokholm'e giden Selim Sırrı (Tarcan) döndüğünde polemik yaratacak bir yazısında "Gözlerim doldu. Olimpiyatlarda bütün milletler temsil edilirken Türkler yoktu," diye yazmıştı. Krisyan, dergisinde Selim Sırrı'ya sert bir yanıt vermişti:

Türkçe yayımlanan bir makaleyi anlayamayacağımızı sanarak yazı yazarlar var. İki Ermeni Stokholm'e gitti. Bu iki kişi Ermeni oldukları için değil, Osmanlı oldukları için orada bulundular. Aynı zamanda üzerlerindeki formada Osmanlı hilali vardı. Kendileri Osmanlı'yı sporda tanıtmaya çalıştılar. Onları seyredenler Ermeni oldukları için değil, Osmanlı oldukları için alkışladılar. Neden iki Osmanlı'nın adını anmıyorsun?

Taşnaksutyun taraftarı olan Krisyan, 24 Nisan'da tutuklandıktan sonra Ayaş hapisanesine gönderildi. Burada dahi tutukluların fiziksel durumlarını korumaları için düzenli jimnastik egzersizleri

Şavarş Krisyan, Eylül 1911 tarihli *Marmnamarz* dergisinin kapağında.

yaptırmaya devam etti. Temmuz ayının son günlerinde Ayaş'tan Ankara'ya götürülen 30 kişilik aydın grubunun içindeydi ve 29 yaşındayken Elmadağ yakınlarındaki bir vadide öldürüldü.

Varteres Atanasyan

07

1874 doğumlu Varteres Atanasyan, Şişli Feriköy muhtarı olarak görev yaptığı semtte, 24 Nisan 1915 gecesi o zamanki adıyla Kasımpaşa, günümüzde **Bozkurt Caddesi'ndeki 29 numaralı (bugünkü Ferah Apartmanı)** evinden alındı. Atanasyan, Osmanlı idari sisteminde bir mahalle yöneticisi olarak resmî bir kimliğe sahipti; aynı zamanda yeniden yapılanan Hınçak partisinin üyesi olarak siyasi bir duruşu vardı.

Atanasyan, tutuklandıktan sonra diğer birçok aydın gibi Çankırı'ya gönderildi. Yaklaşık dört ay sonra, Dâhiliye Nezareti'nin 4 Ağustos tarihli emriyle İstanbul'a dönmek şartıyla serbest bırakılacak 32 kişi arasında onun da adı vardı. Fakat dönüş yolu onlar için çok tehlikeli olduğundan, Çankırı'da kalmak zorunda kaldı.

Altı ay süren bekleyişin ardından, 26 Şubat 1916'da, Krikor Balakyan'ın da aralarında bulunduğu, Çankırı'da kalan son 16 İstanbullu Ermeni aydını ile birlikte Der Zor'a gönderilmek üzere ölüm yolculuğuna çıkarıldı. Suriye çöllerine kadar yürüdüğü bu yolculuktan sağ kurtulamadı.

İstanbul Şişli'de tabela ve vitrinlerinde Ermenice, Rumca, Osmanlıca, İngilizce, Fransızca yazılar bulunan, M. Samuelides'in Şikago Bakkaliyesi. (Calumeno Ailesi Koleksiyon ve Arşivi)

Samuel Tomacanyan

08

İplik tüccarı ve komisyoncu Samuel Tomacanyan, 24 Nisan 1915 gecesi Feriköy'de, **Kuyulubağ Sokağı'ndaki 2 numaralı evinden (bugünkü 2-4 numaralı Akay Apartmanı)** alındı. İşyeri Çakmakçılar'daki Sebuhyan Hanı'nda bulunan Tomacanyan, İstanbul'un ticari hayatında tanınan bir esnaftı. Aynı zamanda Hınçak partisine yakınlığıyla bilinen siyasi bir kimliği de vardı.

Tutuklandıktan sonra ilk olarak Çankırı'ya sevk edildi. Yaklaşık iki buçuk ay burada tutulduktan sonra, Dâhiliye Nezareti'nin 29 Haziran 1915 tarihli emriyle, Der Zor'a gönderilmesi kararlaştırılan 50 kişilik ilk kafileye dahil edildi. Kafile 11 Temmuz 1915'te jandarma nezaretinde Çankırı'dan Ankara'ya doğru yola çıktı.

Ankara hapisanesinde yaklaşık bir ay tutulduktan sonra, kafiye hayatta kalan 45 kişi, o dönemde tutuklanan Ankaralı Ermenilerle birleştirildi. Samuel Tomacanyan, bu kafileyle birlikte 14-15 Ağustos 1915 tarihlerinde, Ankara'ya birkaç saat mesafedeki Beynam Köyü yakınlarında öldürüldü.

Kuyulubağ Sokağı'ndaki 2 numaralı ev (bugünkü 2-4 numaralı Akay Apartmanı). (Fotoğraf: Can Candan)

Der Vartan Kahana Karagözyan

09

1877 İstanbul, Kumkapı doğumlu Der Vartan Kahana Karagözyan, 24 Nisan 1915 gecesi Feriköy Surp Vartanants Kilisesi papazı olarak görev yaptığı semtteki, **Kuyulubağ Sokağı'nda bulunan 31 numaralı (günümüzde Akay Apartmanı)** evinden alındı. Tutuklandıktan sonra siyasi kimliği daha az tehlikeli görülen aydınların gönderildiği Çankırı'ya sevk edildi.

Çankırı'daki tutukluluğunun yaklaşık dördüncü ayında, Dâhiliye Nezareti'nin 4 Ağustos 1915 tarihli emriyle, İstanbul'a dönmek şartıyla serbest bırakılacakları bildirilen 32 kişilik listede onun da adı yer aldı. Ancak, bu karar, özgürlüğe açılan kesin bir kapı olmadı; o dönemde Anadolu yolları Ermeniler için son derece tehlikeliydi ve serbest bırakılanların büyük çoğunluğu Çankırı'da beklemeye devam etti.

Bu belirsiz bekleyiş yaklaşık üç ay sürdü. Nihayet 9 Kasım 1915'te, Mikayel Şamdancıyan ve avukat Kasbar Çeraz gibi isimlerin de bulunduğu dokuz kişilik bir grup, İzmir'e gitmek umuduyla Çankırı'dan ayrıldı. Ancak, grubun İzmir'e girmesine izin verilmedi. Bunun üzerine Der Vartan Karagözyan, Uşak'a yöneldi ve savaşın sonuna kadar burada kaldı. Mütarekenin imzalanmasından bir gün önce ise İstanbul'a dönmesine izin verildi.

Krikor Agopof

10

Taşnaktsutyun partisinin yayın organı *Azadamard* gazetesinde dizgici olarak çalışan Krikor Agopof, 24 Nisan 1915 gecesi Pangaltı'da, **o dönemde Çeşme, bugün ise Ortanca Sokak olarak bilinen sokaktaki 38 numaralı evinden** alındı. Tutuklanmasının ardından Çankırı'ya sevk edildi ve burada yaklaşık iki buçuk ay tutuldu.

29 Haziran 1915 tarihli bir emirle, Der Zor'a gönderilmesi planlanan ilk 50 kişilik kafiyele dâhil edildi. Yaklaşık on gün sonra jandarma nezaretinde yola çıkan kafiye Ankara'ya ulaştığında, Agopof'un Bulgar vatandaşı olması nedeniyle gruptan ayrılmasına karar verildi. Kafiledeki diğer tutuklular alıkonulup daha sonra katledilirken, Agopof İstanbul'a geri gönderildi ve 25 Temmuz 1915'te Bulgaristan'a sınır dışı edildi.

Tatavla, 1923. (Orhan Türker, *Osmanlı İstanbulu'ndan Bir Köşe: Tatavla*, Sel Yayıncılık, 1998)

Kaynakça

- Andonyan, Aram. *Gomidas Vartabed ile Çankırı Yollarında - Ek: Naim Bey'in Anıları*. Belge Yayınları, 2012. **3, 6**
- Balakian, Peter. *Kaderin Kara Köpeği*. Belge Yayınları, 2005. **3, 4**
- Balakyan, Krikor. *Ermenilerin Golgotası*. Belge Yayınları, 2014. **6**
- İzrail, Nesim Ovadya. *24 Nisan 1915: İstanbul-Çankırı-Ayaş-Ankara*. İletişim Yayınları, 2013. **tüm metin**
- Odyan, Yervant. *Lanetli Yıllar: İstanbul'dan Der Zor'a Sürgün ve Geri Dönüş Hikâyesi 1914-1919*. Aras Yayınları, 2022. **1**
- Papazyan, Vahan. *Anılarım (İm Huşeri)*. Öteki Yayınevi, 2024. **6**
- Teotig. *Amenun Daretsuytsı 1909 [Herkesin Yıllığı]*. V. & H. Der Nersesyan, 1909. **1, 2, 3, 4, 5, 6, 7**
- Tuğlacı, Pars. *Tarih Boyunca Batı Ermenileri, c.3, 1891-1922*. Pars Yayın, 2004. **6**

23,5 HAFIZA YÜRÜYÜŞLERİ

24 Nisan 1915 Ermeni Aydınların Sürgünü: İstanbul Kurtuluş - Feriköy

proje küratörü ve danışmanı

Nesim Ovadya İzrail

proje koordinatörü

Ayfer Bartu Candan

araştırmacılar

Narod Avcı, Rudi Sayat Pulatyan, İrem Sıla Şen, Karin Şeşetyan

Osmanlıcadan çeviri

Duygu Coşkuntuna

editörler

Zeynep Karababa, Mehmet Polatel

tasarım ve haritalama

Yasemen Cemre Gürbüz

katkıda bulunanlar

Nayat Karaköse, Cemre Kumla, Deniz Ezgi Sürek, Zeynep Taşkın

kapak fotoğrafı

Tatavla, 1923. (Orhan Türker, *Osmanlı İstanbulu'ndan Bir Köşe: Tatavla*, Sel Yayıncılık, 1998)

İstanbul, Ekim 2025

Anarad Hıçutyun Binası, Papa Roncalli Sokak, No: 128

Harbiye, 34373 Şişli, İstanbul

T: 0212 240 33 61

F: 0212 240 33 94

info@hrantdink.org

www.hrantdink.org

GALVANIZING
DIASPORA
GRANTS PROGRAM